

Aleksandra Grubalska

doktorantka w Szkole Doktorskiej Nauk Społecznych Uniwersytetu Łódzkiego,

asystent sędziego w Sądzie Okręgowym w Łodzi

ORCID: 0000-0003-2430-1812

e-mail: aleksandra.grubalska@edu.uni.lodz.pl

Udział czynnika społecznego w orzekaniu w świetle prawa Anglii i Walii

Lay Participation in the Admission of Justice in English and Welsh Law

Streszczenie

Prawo Anglii i Walii stanowi niewątpliwie zakres zainteresowań wielu badaczy ze względu na swój szczególny charakter – szeroki udział społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości. Funkcje orzecznicze wykonują bowiem sędziowie pokoju (*justices of the peace* lub *lay magistrates*), a także ława przysięgłych (*jury*). Opracowanie zostało poświęcone udziałowi czynnika społecznego w orzekaniu w prawie Anglii i Walii. W artykule przedstawiono instytucję sędziów pokoju i ławę przysięgłych – ich historyczne aspekty, status podmiotów sprawujących wymiar sprawiedliwości, kompetencje orzecznicze, a także zarys postępowania przed Sądem Koronnym. Założeniem opracowania jest, w pierwszej kolejności, analiza historyczna i formalno-dogmatyczna instytucji w zakresie udziału czynnika społecznego w orzekaniu w prawie Anglii i Walii – w formie ławy przysięgłych i sędziów pokoju, a w drugiej kolejności – ocena wypracowanych rozwiązań.

Słowa kluczowe

sędziowie pokoju, sądy magistralne, ława przysięgłych, udział czynnika społecznego, prawo Anglii i Walii

Abstract

The law of England and Wales is undoubtedly the scope of interest of many researchers due to its specific nature – broad participation of society in the admission of justice. Judicial functions are performed by justices of the peace (lay magistrates) and also by a jury. This paper is devoted to the lay participation in the adjudication in English and Welsh law. The article presents the justices of the peace institution as well as the jury – the historical aspects, the status of the bodies, its judicial competences and also the outline of Crown Court proceedings. The aim of this article is, first of all, the historic and formal-dogmatic analysis of the institutions of social participation in adjudication in English and Welsh law, as justices of the peace and as a jury and, second of all, the assessment of the solutions.

Keywords

justices of the peace, Magistrate's Courts, jury, lay participation, English and Welsh Law

1. Wprowadzenie

Prawo Anglii i Walii stanowi niewątpliwie zakres zainteresowań wielu badaczy ze względu na swój szczególny charakter – szeroki udział społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości¹. Sędziowie pokoju orzekający zarówno w pierwszej, jak i drugiej instancji, ława przysięgłych, decydująca o winie lub niewinności oskarżonego w odniesieniu do orzekających obok sędziów zawodowych w prawie polskim ławników zapewniają większy udział społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, a przez to również wzrost świadomości prawnej społeczeństwa, jak też optymalny zakres partycypacji społeczeństwa w pełnieniu funkcji orzeczniczych. Warto zauważyć, że w prawie Anglii i Walii obydwie instytucje – ława przysięgłych oraz sędziowie pokoju – miały swój początek już w czasach średniowiecza. Wraz z mijającym czasem w ramach zmian ustrojowych i przeobrażeń historycznych dochodziło do przemian w obrębie wskazanych konstrukcji, w celu przysłużenia się społecznościom.

Założeniem opracowania jest, w pierwszej kolejności, analiza historyczna i formalno-dogmatyczna instytucji w zakresie udziału czynnika społecznego w orzekaniu w prawie Anglii i Walii – w formie ławy przysięgłych i sędziów pokoju, a w drugiej kolejności – ocena wypracowanych rozwiązań. W opracowaniu zostaną również przedstawione zagadnienia historyczne dotyczące instytucji sędziego pokoju i ławy przysięgłych funkcjonujących w polskim porządku prawnym w latach dwudziestolecia międzywojennego.

Prawo Anglii i Walii zapewnia szeroki zakres udziału czynnika społecznego w orzekaniu w procesie karnym. Funkcje orzecznicze wykonują bowiem sędziowie pokoju (*jusitces of the peace* lub *lay magistrates*), a także ława przysięgłych (*jury*). Warto zatem przyrzeć się wskazanym instytucjom pod kątem statusu sędziów pokoju i przysięgłych, ich kompetencji orzeczniczych, a także rozważyć wiele innych nurtujących czytelnika kwestii.

2. Sędziowie pokoju

Instytucja sędziego pokoju została utworzona przez brytyjskich monarchów, a jej początków upatruje się już za czasów panowania króla Ryszarda I Lwie Serce (1189-1199)². *Keepers of the peace*, bo tak ich wcześniej nazywano, byli wyselekcjonowanymi rycerza-

¹ W Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej obowiązuje odrębny system prawny dla Anglii i Walii, osobny dla Szkocji i zupełnie inny dla Irlandii Północnej – zob. *A Guide to the UK Legal System*, https://www.nyulawglobal.org/globalex/United_Kingdom.html#wales [dostęp: 29.12.2020].

² Instytucję sędziego pokoju uważa się za jedną z najstarszych konstrukcji obecnych w wymiarze sprawiedliwości Anglii i Walii: J.C. Donoghue, *Reforming the Role of Magistrates: Implications for Summary Justice in England and Wales*, „The Modern Law Review” 2014, Vol. 77, No. 6, s. 931.

mi, którzy pomagali szeryfom w utrzymaniu porządku w królestwie, co służyło centralizacji i konsolidacji polityki prowadzonej przez Plantagenetów³. Na przestrzeni kolejnych wieków możliwość zachowania spokoju przy wykorzystaniu *keepers of the peace* różniła się w zależności od indywidualnych umiejętności zarządczych monarchy⁴.

Termin „sędziowie pokoju” (*justices of the peace* lub *lay magistrates*) po raz pierwszy został użyty w 1361 r. za czasów króla Edwarda III w dokumencie o nazwie *The Justices of the Peace Act*⁵. W wykonywaniu swoich obowiązków sędziowie pokoju konkurowali z szeryfami. W XIV wieku pełnili oni funkcje urzędnicze i pochodzili z wyższych sfer. Pod koniec stulecia powoływano 8 sędziów pokoju na każde hrabstwo. Prawo do powoływania zarówno sędziów pokoju, jak i szeryfów pozostawiono w ramach kompetencji monarchy. Sędzią pokoju (tak jak szeryfem) mogła być osoba mieszkająca w danym hrabstwie. Rola sędziów pokoju polegała na wykrywaniu przestępców, ich aresztowaniu, a także przygotowaniu aktu oskarżenia w celu wniesienia go do sądu, a wszystko to, aby utrzymać spokój w królestwie. Z czasem *justices of the peace* otrzymali także uprawnienia sędziowskie, choć nie posiadali kwalifikacji prawniczych⁶. Swoje obowiązki w zakresie sądenia wykonywali na sesjach kwartalnych (raz na kwartał)⁷.

W XV wieku sędziowie pokoju posiadali silną, ugruntowaną pozycję. W ramach ich kompetencji znajdowały się uprawnienia administracyjne, zaś supremacja nad szeryfami została faktycznie potwierdzona. Sędziowie pokoju zajmowali się również nadzorem nad sprawami kupieckimi. Pod koniec XV stulecia otrzymali oni kompetencje dotyczące zwalniania więźniów za kaucją, które, wskutek nadużyć, wykonywało w późniejszych latach łącznie dwóch sędziów pokoju. W obszarach nadmorskich sędziowie pokoju zajmowali się zagadnieniami związanymi z regulacją cen na targach rybnych. W XVI wieku w zakresie uprawnień *justices of the peace* znalazła się problematyka pomocy ubogim⁸. W tymże stuleciu sędziowie pokoju rozwinęli swoje uprawnienia oskarżycielskie w sprawach z zakresu przestępstw pospolitych. W przypadku spraw dotyczących Korony sporządzali oni tzw. raport mariański, czyli raport z przeprowadzonego śledztwa, w którym zamieszczano informacje dotyczące pojmania sprawcy

³ L.M. Boyer, *The Justice of the Peace in England and America from 1506 to 1776: A Bibliographic History*, „The Quarterly Journal of the Library of Congress” 1977, Vol. 34, No. 4, s. 315; A. Harding, *The Origins and Early History of the Keeper of the Peace: The Alexander Prize Essay*, „Transactions of the Royal Historical Society” 1960, Vol. 10, s. 8; Ch.A. Beard, *The Office of the Justice of the Peace in England in Its Origin and Development*, Nowy Jork 1904, s. 11.

⁴ Larry M. Boyer, *op. cit.*, s. 315.

⁵ R.H. Maudsley, J.W. Davies, *The Justice of the Peace in England*, „University of Miami Law Review” 1964, Vol. 18, No. 3, s. 517-520.

⁶ M. Amos, *Wymiar sprawiedliwości w Wielkiej Brytanii*, tłum. M. Krzemicka, Londyn 1943, s. 27-28; M. Szczaniecki, *Powszechna historia państwa i prawa*, LexisNexis, Warszawa 2009, s. 177.

⁷ A. Dziadzio, *Powszechna historia prawa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 174.

⁸ A. Lambert, *650 years of the office of Justice of the Peace/Magistrate*, „Amicus Curiae” 2011, Issue 88, s. 6.

czy przyznania się do winy. Raport był następnie odczytywany w toku postępowania przed ławą przysięgłych⁹.

W XVII stuleciu sędziowie pokoju byli traktowani także jako narzędzie do walki z przeciwnikami panującej religii. Warto zauważyć, że właśnie w tym wieku nastąpiły istotne zmiany w ramach struktury sędziów pokoju, bowiem po raz pierwszy wskazaną funkcję pełniło więcej osób z warstwy średniej niż spośród szlachetnie urodzonych. Także wtedy zwiększono ich uprawnienia w dziedzinie prawa karnego, co w kolejnym stuleciu zaowocowało uzyskaniem uprawnień do skazywania przestępców na karę śmierci, jak również możliwością ich deportacji do kolonii brytyjskich w Ameryce Północnej lub na Karaibach¹⁰.

W XIX wieku, przed reformą wprowadzoną przez Roberta Peela, sędziowie pokoju pełnili kilka funkcji: podmiotów ścigających przestępców, byli oskarżycielami, świadkami i wykonywali czynności orzecznicze. Po wprowadzeniu zmian pierwszą ze wskazanych funkcji zaczęli pełnić funkcjonariusze policji. Na skutek reform wprowadzonych w 1888 r. zwolniono sędziów pokoju z licznych obowiązków, pozostawiając im jedynie kompetencje ściśle sędziowskie¹¹.

W 1919 r. obejmowanie funkcji sędziów pokoju i uprawnienie do sprawowania wymiaru sprawiedliwości przyznano kobietom. W ciągu pięciu lat od uzyskania prawa do bycia *justice of the peace* wskazaną funkcję wykonywało ponad 1200 kobiet. W 1920 r. utworzono organ samorządu skupiający sędziów pokoju – *Magistrates' Association*, który zachęcał sędziów do odbywania szkolenia przed wykonywaniem urzędu. Obowiązkowy trening przygotowawczy wprowadzono dopiero w 1966 r.¹²

Instytucja sędziego pokoju jest charakterystyczną konstrukcją funkcjonującą w prawie *common law*. Powszechność sprawowania wymiaru sprawiedliwości przez osoby nieposiadające kwalifikacji prawniczych jest niewątpliwie czynnikiem wyróżniającym system Anglii i Walii na kontynencie europejskim, na którym wciąż wykonywanie obowiązków sędziowskich przez obywateli bez studiów prawniczych budzi kontrowersje. Korzystanie z konstrukcji sędziów pokoju na ogromną skalę w prawie Anglii i Walii i jej powszechność w Stanach Zjednoczonych Ameryki sprawiają, że na gruncie prawa polskiego wciąż pojawiają się dyskusje w celu odciążenia sędziów zawodowych od natłoku obowiązków poprzez oddanie społeczeństwu roli orzeczniczej w prostych sprawach.

Spośród sądów orzekających w pierwszej instancji wyróżnia się sądy magistrackie (*Magistrate's Courts* – dawne sądy pokoju, w których zasiadają *justices of the peace*), a także Sądy Koronne (*Crown Courts*), w których zasadą jest orzekanie z udziałem ławy

⁹ A. Dziadzio, *op. cit.*, s. 177-178.

¹⁰ A. Lambert, *op. cit.*, s. 6.

¹¹ M. Amos, *op. cit.*, s. 27-28.

¹² A. Lambert, *op. cit.*, s. 7.

przysięgłych. W ramach *Magistrate's Courts* wymiar sprawiedliwości sprawują sędziowie pokoju i sędziowie zawodowi (*district judges*), których powołuje Królowa na wniosek *Lord Chancellor*¹³. Sędziowie zawodowi, jak sama nazwa wskazuje, w odróżnieniu od *lay magistrates*, muszą posiadać kwalifikacje prawnicze, powołuje się ich bowiem spośród *barristers* i *solicitors*, którzy posiadają co najmniej 5-letnią praktykę¹⁴. Sędziowie zawodowi orzekają w składach jednoosobowych¹⁵. Z mocy sprawowanego urzędu *district judges* są sędziami pokoju, a ich obowiązkiem jest sprawowanie wymiaru sprawiedliwości jako *justices of the peace*¹⁶.

Lay magistrates do wykonywania obowiązków orzeczniczych powołuje *Lord Chief Justice* z ramienia Królowej spośród osób w wieku od 18 do 65 lat (osoba, która ukończyła 65 lat może wykonywać funkcje orzecznicze jako sędzia pokoju do czasu ukończenia 70 lat)¹⁷. Poza sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości sędziowie pokoju uczestniczą w szkoleniach z zakresu prawa obowiązującego, aby jak najlepiej mogli wykonywać funkcje orzecznicze w sprawach. Jest to czynnik odróżniający sędziów pokoju od przysięgłych, którzy przed wykonywaniem obowiązku obywatelskiego nie biorą udziału w kursach poszerzających ich wiedzę prawniczą¹⁸. Przewaga liczebna sędziów pokoju nad zawodowymi (*lay magistrates* jest około 28 500, zaś *district judges* 400) wskazuje, że są oni istotnym czynnikiem wymiaru sprawiedliwości w systemie prawnym Anglii i Walii¹⁹. Kwestie dotyczące *justices of the peace* zostały uregulowane w ustawach: *Magistrates' Courts Act 1980*, *The Criminal Procedure Rules 2020* oraz *Courts Act 2003*.

W odróżnieniu od sprawujących wymiar sprawiedliwości przysięgłych (*jurors*), od których również nie wymaga się posiadania kwalifikacji prawniczych, wykonywanie funkcji orzeczniczych jako *lay magistrates* jest prawem obywatela, nie zaś obowiązkiem²⁰. Sędziowie pokoju, inaczej niż przysięgli, nie są wybierani do orzekania w konkretnej sprawie, lecz sprawują wymiar sprawiedliwości co najmniej 26 dni w roku

¹³ J.R. Spencer, *The English System*, [w:] M. Delmas-Marty (ed.), *European Criminal Procedures*, Cambridge University Press, New York 2004, s. 147-148.

¹⁴ Courts Act 2003, section 22, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/39/contents> [dostęp: 23.04.2021].

¹⁵ Courts Act 2003, section 26.

¹⁶ Courts Act 2003, section 25.

¹⁷ Dane statystyczne wskazują, że zdecydowanie częściej sędziami pokoju zostają osoby powyżej 65 lat; szerzej: *Crime: Just 1% of magistrates under 30 in Wales*, <https://www.bbc.com/news/uk-wales-54824374> [dostęp: 29.12.2020]; *Magistrates: What's it like being a justice of the peace?*, <https://www.bbc.com/news/uk-wales-49406599> [dostęp: 29.12.2020]; *Become a magistrate*, <https://www.gov.uk/become-magistrate/can-you-be-a-magistrate> [dostęp: 29.12.2020]; Courts Act 2003, section 10 (1).

¹⁸ K. Girdwoyń, *Angielski proces karny*, [w:] P. Kruszyński (red.), *System prawa karnego procesowego. Tom II. Proces karny. Rozwiązania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014, s. 718-720.

¹⁹ *District judge*, <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/who-are-the-judiciary/judicial-roles/judges/district-judge-role/> [dostęp: 29.12.2020]; *Justice of the peace*, <https://www.britannica.com/topic/justice-of-the-peace> [dostęp: 29.12.2020].

²⁰ K. Girdwoyń, *op. cit.*, s. 719.

w niepełnym wymiarze lub 13 dni w pełnym wymiarze²¹. Na podkreślenie zasługuje fakt, że sędziowie pokoju są wyłączeni z obowiązku sprawowania wymiaru sprawiedliwości jako przysięgli.

Naczelna zasada rządząca procesem karnym w prawie Anglii i Walii, jaką jest kontrydiktoryjność, sprawia, że zarówno rola sędziego zawodowego, jak i sędziego pokoju małe. Strony są zobowiązane przeprowadzać dowody, przesłuchiwać świadków, zapewnić ich stawienie w sądzie i czynić to w taki sposób, aby zapewnić sobie korzystne rozstrzygnięcie sądu. Rola *justices of the peace* ogranicza się jedynie do czuwania nad porządkiem procesu i zapewnieniem przesłuchiwania świadków w sposób zgodny z prawem. Sędziowie mogą zadawać świadkom pytania uzupełniające, jednak tylko w wyjątkowych przypadkach, gdy w toku procesu nie wyjaśniono wszystkich kwestii²².

Sędziowie pokoju, o czym była już mowa, nie muszą posiadać wykształcenia prawniczego. *Justices of the peace* orzekają w składach dwu- lub trzyosobowych²³. Zazwyczaj skład orzekający liczy trzech sędziów pokoju z uwagi na możliwość wydania rozstrzygnięcia większością głosów. *Justices of the peace* decydują zarówno o stanie faktycznym, jak i prawnym danej sprawy. Brak kompetencji prawniczych rekompensuje sędziom pokoju pomoc udzielana przez urzędnika sądowego – *justice's clerk*, który musi posiadać kwalifikacje prawnicze. Urzędnik sądowy nie ma kompetencji doradczych w zakresie stanu faktycznego w danej sprawie. Rola *justice's clerk* ogranicza się do udzielania rad w kwestiach prawnych. Może on także przypominać sędziom pokoju o dowodach przeprowadzonych podczas rozprawy. *Justice's clerks* nie powinni być obecni podczas narady i głosowania przed wydaniem wyroku. Dopuszcza się ich udział na tym etapie postępowania w sprawach skomplikowanych, w których nie mogą jednak wpływać na sędziów w celu wydania konkretnego rozstrzygnięcia²⁴.

Justices of the peace przesłuchują świadków oskarżenia w fazie postępowania przygotowawczego, gdy odmówili oni złożenia zeznań przed prokuratorem, w razie istnienia dużego prawdopodobieństwa rozpoznania sprawy przed *Crown Court*²⁵. Do zadań *justices of the peace* należy również wydawanie nakazu aresztowania i doprowadzenia podejrzanego do *Magistrate's Court*. W celu skutecznego wydania nakazu konieczne jest również spełnienie innych przesłanek: podejrzany musi mieć ukończone 18 lat, a przestępstwo, którego popełnienie mu zarzucono, należy do kategorii *indictable of*

²¹ *Magistrates: What's it like being ...*

²² K. Girdwoyń, *op. cit.*, s. 688.

²³ Magistrates' Courts Act 1980, section 121, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1980/43/contents> [dostęp: 23.04.2021]; J.R. Spencer, *op. cit.*, s. 157.

²⁴ K. Girdwoyń, *op. cit.*, s. 716-717, 808.

²⁵ A. Komar-Nalepa, *Angielski proces karny*, [w:] P. Kruszyński (red.), *System prawa karnego procesowego. Tom II. Proces karny. Rozwiązania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014, s. 741.

fences lub grozi za nie kara pozbawienia wolności albo nie można ustalić adresu podejrzanego w celu doręczenia mu wezwania do sądu²⁶.

Za sprawowanie wymiaru sprawiedliwości sędziowie pokoju nie otrzymują wynagrodzenia. Mają oni prawo do otrzymania diety, zryczałtowanych kosztów podróży, a także zwrotu utraconego zarobku²⁷.

Zakres spraw rozstrzyganych przez sędziów pokoju i przez sędziów zawodowych zależy od rodzaju popełnionego przestępstwa. W strukturze przestępstw wyróżnia się trzy ich rodzaje: *indictable offences*, *summary offences* i *either-way offences*. Pierwsza kategoria to najcięższe przestępstwa, do których orzekania, z uwagi na skomplikowany charakter czynu, wyłącznie właściwy jest Sąd Koronny. Są to przestępstwa, które wywodzą się z prawa *common law*, np.: morderstwo, zabójstwo, uprowadzenie, a także takie, które mają swój rodowód ustawowy, jak zgwałcenie czy rozbój²⁸.

Sprawy o przestępstwa z drugiej i trzeciej grupy mogą być przedmiotem orzekania przez sędziów pokoju. Do drugiej kategorii należą wyłącznie przestępstwa uregulowane mocą ustawy i w większości niezagrożone karą pozbawienia wolności, np.: prowadzenie pojazdu bez uprawnień czy zabór pojazdu mechanicznego. Ta kategoria przestępstw należy, co do zasady, do rozpoznania przez *magistrates' courts*, którego kompetencje ograniczają się do wymierzenia kary pozbawienia wolności do 6 miesięcy (lub kary łącznej do 12 miesięcy) oraz kary grzywny do 5000 £. W przypadku stwierdzenia przez sędziego sądu magistrackiego, że przewidywana do wymierzenia kara przekracza wskazany zakres, przekazuje on sprawę do *Crown Court*, w celu orzeczenia kary²⁹.

Do grupy *either-way offences* należą sprawy pośrednie (o większym ciężarze gatunkowym niż *summary offences*, lecz mniejszym niż *indictable offences*, jak chociażby groźba zabójstwa), a z drugiej strony takie, których kwalifikacja zależy od konkretnego przypadku, jak np. uszkodzenie ciała czy uszkodzenie mienia. Do orzekania w przypadku przestępstw tej kategorii są właściwe zarówno sądy magistrackie, jak i Sąd Koronny. *Magistrates' Court* rozpoznaje sprawę w przypadku złożenia przez oskarżonego *guilty plea*, bez względu na ciężar gatunkowy przestępstwa³⁰.

Brak jednoznacznego podziału między sprawami rozpoznawanymi przez sędziów pokoju a sędziów zawodowych, orzekających w sądach magistrackich. W praktyce, w przypadku bardziej skomplikowanych spraw wpływających do sądu, w których poja-

²⁶ Szerzej: Magistrates' Courts Act 1980, section 1 (1); K. Girdwoyń, *op. cit.*, s. 754.

²⁷ Szerzej: Courts Act 2003, section 15.

²⁸ K. Girdwoyń, *op. cit.*, s. 692-693.

²⁹ *Ibidem*, s. 693-694.

³⁰ *Ibidem*, s. 694-695, 810.

wiają się zagadnienia prawne wymagające kwalifikacji prawniczych, wspomniane sprawy rozpoznają *district judges*³¹.

Sędziowie pokoju orzekają także w sprawach rozpoznawanych w drugiej instancji przez *Crown Court*. Skład orzekający liczy w takim wypadku jednego sędziego zawodowego i od dwóch do czterech *justices of the peace*, którzy nie orzekali uprzednio w sprawie, od której wniesiono apelację³². Sprawa zostanie rozpoznana przy udziale *justices of the peace*, gdy *Court Crown* orzeka jako sąd odwoławczy, ale również wtedy, gdy sprawa zostanie mu przekazana przez sąd magistrański w celu orzeczenia kary przekraczającej wymiar ustawowy³³.

Warto wskazać, że postępowanie toczące się przed *Crown Court* bywa nazywane postępowaniem zwyczajnym, pomimo iż zaledwie niewielki odsetek spraw toczy się przed Sądami Koronnymi. *A contrario* ponad 90% spraw rozpoznawanych jest przed sądami magistrańskimi, przed którymi toczy się postępowanie nadzwyczajne. Podstaw terminologicznych takiego stanu rzeczy należy upatrywać w czasach średniowiecznych, kiedy wypracowano zasadę, zgodnie z którą każda sprawa ma być rozpoznana z udziałem sędziów przysięgłych³⁴.

3. Ława przysięgłych

Początek instytucji ławy przysięgłych w brytyjskim systemie prawnym do dziś stanowi przedmiot sporu wielu badaczy³⁵. Spośród kilku znaczących poglądów najbardziej prawdopodobny okazuje się ten, zgodnie z którym konstrukcja miała swój początek po zdobyciu Anglii przez Wilhelma I Zdobywcę pod Hastings w 1066 r.³⁶

W wyniku przekształcenia organizacyjnego wprowadzonego za Wilhelma Zdobywcy, a także zmian ustrojowych uregulowano w angielskim systemie prawnym nową instytucję, jaką byli pierwsi sędziowie przysięgli. Dostarczali oni informacji dotyczących spraw z danego regionu. Swoje zadania wykonywali pod przysięgą³⁷. Niespełna

³¹ *Ibidem*, s. 717.

³² The Criminal Procedure Rules 2020, section 34.11 (1) (a), <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2020/759/contents/made> [dostęp: 23.04.2021].

³³ K. Girdwoyń, *op. cit.*, s. 723.

³⁴ P. Hofmański, S. Waltoś (red.), *Proces karny. Zarys systemu*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018, s. 101; J.C. Donoghue, *op. cit.*, s. 931.

³⁵ J.E.R. Stephens, *The growth of trial by jury in England*, „Harvard Law Review” 1896, Vol. 10, No. 3, s. 151.

³⁶ Wilhelm pochodził z ludu Normanów, którzy zamieszkiwali Skandynawię, dlatego też instytucja w prawie brytyjskim zdaje się przypominać tę z prawa skandynawskiego, stąd też najbardziej prawidłowy okazuje się pogląd, że konstrukcja ta ma swój rodowód w prawie skandynawskim. Zob. J.E.R. Stephens, *op. cit.*, s. 151.

³⁷ J.E.R. Stephens, *op. cit.*, s. 152; R. von Moschzisker, *The historic origin of trial by jury*, „University of Pennsylvania Law Review” 1921, Vol. 70, No. 1, s. 5.

200 lat minęło od narodzin informacyjnej konstrukcji do czasów ukształtowania się ławy przysięgłych, która pełniła funkcję rozjemczą w sprawach karnych i cywilnych³⁸. Szczególny charakter instytucji ławy przysięgłych polegał na tym, że w jej skład wchodziła przedstawiciele społeczeństwa, których zadaniem było poszukiwanie prawdy co do spornych faktów. Konstrukcja ta różniła się znacznie od znanej w dzisiejszych czasach ławy przysięgłych. Czynnikiem najbardziej różnicującym był fakt, że sędziowie posiadali wiedzę dotyczącą sprawy, w której przyszło im rozstrzygać. Obecnie przysięgli muszą charakteryzować się bezstronnością.

Wzrost znaczenia instytucji ławy przysięgłych w sprawach karnych nastąpił w trzynastowiecznej Anglii, co należy wiązać z dwoma ważnymi wydarzeniami. Pierwszym z nich było zakazanie przez papieża Innocentego III podczas Soboru Laterańskiego IV ordaliów, które – jako oparte na wierzeniach ludowych i magii – miały charakter irracjonalny, a więc nie były wiarygodnym środkiem dowodowym³⁹. Drugim wydarzeniem było wydanie przez Jana bez Ziemi Wielkiej Karty Swobód (*Magna Charta Libertatum*). Mocą art. 39 Wielkiej Karty każdy miał gwarancję, że nie zostanie aresztowany bez wyroku sędziów, którzy pochodzili z tego samego stanu, co oskarżony. Wprowadzone zostało prawo do bycia sądzonym przez sąd równych – sąd parów⁴⁰.

Gdy we wszystkich państwach Europy kontynentalnej prym wiodł proces inkwizycyjny, w Anglii od czasów nowelizacji dokonanych przez Jana bez Ziemi tworzyło się dwumodelowe sądownictwo: sądy przysięgłych i sędziowie pokoju. W skład sądu przysięgłych wchodziły trzy elementy. Trybunał (sędzia), czuwający nad rozprawą i orzekający o karze – nie decydował on o kwestiach winy. Funkcję sędziego pełnił zawodowy prawnik, a w przypadku sądów kwartalnych, liczących kilku sędziów, na ich czele stała osoba posiadająca wykształcenie prawnicze⁴¹. Kolejnym elementem była wielka ława (*grand jury*), składająca się z 23 osób reprezentujących społeczeństwo, niebędących prawnikami. Zadaniem wielkiej ławy było zbadanie projektu aktu oskarżenia przed wszczęciem postępowania karnego i zdecydowanie, czy istnieją wystarczające dowody do jego wszczęcia⁴². Ostatnim z elementów wchodzących w skład sądów przysięgłych była mała ława (*petty jury*), która liczyła 12 członków i decydowała o kwestii winy

³⁸ M. Rzeszót, *Geneza i ewolucja procesów z udziałem ław przysięgłych w amerykańskim systemie prawnym*, „Studia Prawnicze KUL” 2015, nr 4 (64), s. 122.

³⁹ *Dlaczego w średniowieczu wierzono w sąd „rozgrzanego żelaza”?*, <https://m.deon.pl/531/art,315,dlaczego-w-sredniowieczu-wierzono-w-sad-rozgrzanego-zelaza.html> [dostęp: 29.12.2020].

⁴⁰ M. Ciejka, *Notatki z lekcji. Historia. Średniowiecze. Część 2*, Kraków 2010, s. 57, 59.

⁴¹ P. Hofmański, S. Waltoś (red.), *op. cit.*, s. 93.

⁴² *Ibidem*, s. 93-94.

oskarżonego⁴³. Warto wskazać, że do 1352 r. przysięgli wchodzący w skład wielkiej ławy mogli następnie sprawować wymiar sprawiedliwości w małej ławie⁴⁴.

Przemiany w zakresie sądu przysięgłych w Anglii trwały do XVI wieku. Ukształtowana instytucja charakteryzowała się wybieraniem sędziów przez ludność hrabstwa spośród jego mieszkańców – właścicieli ziemskich (odpowiednio zamożnych). Już w tamtych czasach nie wymagano od przysięgłych posiadania wykształcenia prawniczego⁴⁵.

Zapewniona wszystkim obywatelom równość w zakresie sądenia nie była respektowana w rzeczywistości z uwagi na funkcjonujący od czasów Henryka VII Sąd Izby Gwiazdzistej. Był to organ jurysdykcyjny, który *de facto* miał charakter propagandowy i służył jako narzędzie do walki z przeciwnikami monarchii. Zniesienie tej instytucji nastąpiło w 1641 r., kiedy to Parlament uchwalił ustawy przyznające liczne prawa oskarżonemu w procesie karnym⁴⁶.

Sędziowie przysięgli mogli być karani za wydany werdykt aż do 1670 r. Oskarżeni, którzy zrzekli się prawa do procesu z udziałem ławy przysięgłych, byli uznawani za winnych i torturowani do czasu przyznania się do popełnienia zarzucanego im czynu. Takie postępowanie trwało do końca XVIII wieku⁴⁷.

Ostateczne zmiany w zakresie konstrukcji przysięgłych nastąpiły w XVIII stuleciu. Do tego czasu przysięgli pełnili rolę świadków postępowania, którzy mieli za zadanie orzec o winie oskarżonego na podstawie posiadanej wiedzy. W wyniku reform do sprawowania funkcji orzeczniczych powoływano osoby, które o stanie faktycznym sprawy dowiadywały się dopiero w toku postępowania⁴⁸. Warto zaznaczyć, że w wyniku reform zaprowadzonych w 1933 r. zrezygnowano z instytucji wielkiej ławy przysięgłych, której kompetencje przejęły częściowo sądy pokoju⁴⁹.

Współcześnie ława przysięgłych jest instytucją, która w sprawach karnych występuje w Sądach Koronnych (*Crown Court*). Przysięgli decydują o winie lub niewinności oskarżonego. Rozstrzygnięcia ławy przysięgłych noszą nazwę werdyktu. Rozprawa w Sądzie Koronnym rozpoczyna się od odczytania oskarżonemu zarzutów, po którym odpowiada on na pytanie, czy przyznaje się do winy. Odpowiedź może mieć charakter *plea of guilty* – oskarżony przyznaje się do winy, sędzia samodzielnie wydaje wyrok skazujący, lub *plea of not guilty* – oskarżony nie przyznaje się do winy, wobec czego

⁴³ *Ibidem*, s. 94.

⁴⁴ A. Dziadzio, *op. cit.*, s. 175.

⁴⁵ M. Szczaniecki, *op. cit.*, s. 179.

⁴⁶ P. Hofmański, S. Waltoś (red.), *op. cit.*, s. 94.

⁴⁷ I. Kraśnicka, A. Ludwikowska (red.), *Wprowadzenie do systemu prawnego prawa Stanów Zjednoczonych*, TNOiK, Toruń 2012, s. 277.

⁴⁸ A. Dziadzio, *op. cit.*, s. 175.

⁴⁹ I. Kraśnicka, A. Ludwikowska (red.), *op. cit.*, s. 277.

dochodzi do konstituowania się ławy przysięgłych⁵⁰. Kwestie dotyczące sądów przysięgłych zostały uregulowane w *Juries Act 1974* i częściowo w *The Criminal Procedure Rules 2020*.

Proces wyboru przysięgłych nosi nazwę *empanelling a jury*⁵¹. Ława liczy zwykle 12 członków⁵². Przysięgłych wybiera się spośród większej liczby osób (tzw. *jury in waiting*), którzy zostali wyłonieni spośród figurujących na listach wyborczych. Do bycia sędzią przysięgłym kwalifikują się osoby, które: mieszczą się w przedziale wiekowym od 18 do 76 lat, są zarejestrowane do głosowania w wyborach parlamentarnych lub lokalnych, zamieszkują na terenie Wielkiej Brytanii lub okolicznych wysp przez co najmniej 5 lat – od ukończenia 13 lat, nie cierpią na żadne zaburzenia psychiczne ani nie zostały wykluczone z obowiązku zasiadania w ławie z powodu skazania za ciężkie przestępstwo⁵³.

Potencjalnym przysięgłym wezwanie do sądu przesyła *Lord Chancellor*⁵⁴. Stawienie na wezwanie jest obowiązkowe, a uchylenie się od niego jest karane grzywną. Wyboru przysięgłych dokonuje urzędnik sądowy (*clerk of court*). Podczas wyłaniania sędziów przysięgłych nie uczestniczą strony. Mają one jednak dostęp do danych osób biorących udział w *jury in waiting*. Zatem mogą usunąć potencjalnych przysięgłych na podstawie *challenge for cause* (z podaniem podstawy wykluczenia), jednak tylko do czasu ich zaprzysiężenia. Uprawnienie to przysługuje zarówno oskarżeniu, jak i obrońcy. Poza możliwością wykluczenia potencjalnych przysięgłych z podaniem przyczyny strona skarżąca ma do swojej dyspozycji instytucję *stand by of a juror*. W tym przypadku oskarżyciel nie musi podawać przyczyny wyłączenia. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy nie udało się wyłonić pełnego składu ławy, a liczba kandydatów na przysięgłych została wyczerpana. Wtedy obowiązkiem oskarżyciela jest podanie przyczyny wykluczenia. Możliwość zastosowania instytucji *stand by of a juror* przysługuje także sędziemu. Najczęstszymi wypadkami jej stosowania przez sąd są sytuacje, gdy wyjdzie na jaw, że potencjalny przysięgły nie umie czytać ani pisać, albo nie zna w wystarczającym stopniu języka angielskiego. Ostatnim etapem wyboru ławy przysięgłych jest zaprzysiężenie każdego sędziego osobno przez urzędnika sądowego⁵⁵.

⁵⁰ K. Girdwoyń, *op. cit.*, s. 783-784.

⁵¹ *Ibidem*, s. 784.

⁵² The Criminal Procedure Rules 2020, section 25.6 (6) – dopuszcza się wybór 14 przysięgłych w przypadku oczekiwania, że proces będzie trwał dłużej niż 4 tygodnie.

⁵³ Szerzej: Juries Act 1974, section 1 (1) i (3), Juries Act 1974 – Schedule 1 Juries Act 1974, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/23/contents> [dostęp: 23.04.2021]; *How is a jury selected?*, <https://www.inbrief.co.uk/legal-system/jury-selection-process/> [dostęp: 29.12.2020].

⁵⁴ Szerzej: Juries Act 1974, section 2 (1).

⁵⁵ K. Girdwoyń, *op. cit.*, s. 784-786.

Następnie dochodzi do poddania oskarżonego pod sąd przysięgłych, któremu *clerk of court* przedstawia wszystkie zarzuty, co do których nie uznał on swojej winy. Później rozpoczyna się rozprawa, podczas której dochodzi do przedstawienia sprawy przez strony, przedstawienia dowodów, wygłoszenia mów końcowych. Na końcu rozprawy sędzia dokonuje podsumowania sprawy, a także daje wskazówki przysięgłym. Dotyczą one przeprowadzonych dowodów, jak również prawa obowiązującego, które jest niezbędne w danej sprawie w celu prawidłowej oceny materiału dowodowego, aby uznać oskarżonego winnym lub niewinnym popełnienia zarzuconego mu czynu. Sędzia może także udzielić wskazówek w formie pisemnej. Następnie przysięgli udają się na naradę, po której ogłaszają swój werdykt⁵⁶. Werdykt ławy nie musi być jednogłosny. Dopuszczalne jest wydanie werdyktu większością głosów. W takim wypadku co najmniej 10 przysięgłych musi zająć jednakowe stanowisko w sprawie (przy ławie liczącej 11 lub 12 przysięgłych)⁵⁷. W przypadku werdyktu uniewinniającego, sąd wydaje wyrok uniewinniającego, w odwrotnej sytuacji sąd decyduje o karze⁵⁸.

Warto wskazać, że dopuszcza się rozpoznanie sprawy przed *Crown Court* bez udziału ławy przysięgłych. Jedną z takich sytuacji jest zagrożenie wystąpienia lub wystąpienie *jury tampering* (wpływanía na przysięgłych w celu wydania konkretnego werdyktu w sprawie)⁵⁹.

Sędziowie przysięgli za wypełnianie obowiązku obywatelskiego otrzymują wynagrodzenie. Podobnie jak sędziowie pokoju są także uprawnieni do zwrotu kosztów podróży i utraconego zarobku⁶⁰.

4. Ocena udziału czynnika społecznego w orzekaniu w prawie Anglii i Walii

Regulacje wypracowane w prawie Anglii i Walii zapewniają szeroki zakres udziału czynnika społecznego w procesie karnym. Biorąc pod uwagę tradycyjny podział partycypacji obywateli w postępowaniu karnym na trzy warianty (udział tzw. totalny, czego przejawem w prawie Anglii i Walii są sędziowie pokoju, udział tzw. mieszany, którego przykład stanowią z jednej strony składy liczące sędziów zawodowych i sędziów pokoju w sądzie II instancji, którzy orzekają wspólnie, a z drugiej ława przysięgłych decydująca o winie lub niewinności oskarżonego i zostawiająca dla sędziego zawodowego rozstrzygnięcie o karze), warto zauważyć, że w prawie Anglii i Walii występują wszystkieostęp-

⁵⁶ Szerzej: The Criminal Procedure Rules 2020, section 25.14 (2), (3) i (4); J.R. Spencer, *op. cit.*, s. 183.

⁵⁷ Szerzej: The Criminal Procedure Rules 2020, section 25.14 (5); Juries Act 1974, section 17.

⁵⁸ P. Hofmański, S. Waltoś (red.), *op. cit.*, s. 103.

⁵⁹ Szerzej: The Criminal Procedure Rules 2020, section 25.6 (1) (b).

⁶⁰ Juries Act 1974, section 19.

ne formy udziału czynnika społecznego w procesie karnym⁶¹. Partycypacja w procesie w charakterze ławy przysięgłych lub sprawowanie funkcji orzeczniczych w charakterze sędziów pokoju zwiększają świadomość prawną społeczeństwa Anglii i Walii.

Warto zauważyć, że zarówno sędziowie pokoju, jak i przysięgli mają istotną rolę do spełnienia, a mianowicie w prawie Anglii i Walii obywatele decydują o winie lub niewinności oskarżonego (a sędziowie pokoju także o możliwej do wymierzenia karze). Wskazana regulacja sprawia, że społeczeństwo staje się odpowiedzialne za wymiar sprawiedliwości, staje się jego częścią.

Sędziowie pokoju, poprzez wykonywanie funkcji orzeczniczej przy pomocy urzędnika sądowego, mogą zobaczyć, jak dużo pracy i odpowiedzialności spoczywa na barkach sądu. Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości jako *justices of the peace* wzmacnia niewątpliwie legitymację społeczną wydawanych wyroków, jak również zwiększa świadomość prawną obywateli wykonujących funkcje orzecznicze.

Przewaga liczebna sędziów pokoju nad sędziami zawodowymi stanowi nie tylko dowód na bycie istotnym czynnikiem wymiaru sprawiedliwości, lecz przyspiesza także rozpoznawanie spraw, które trafiają na wokandę. Bycie sędzią pokoju jest oceniane jako najwyższa forma zaangażowania dla społeczności Anglii i Walii, jakie mogą wykazać obywatele. Wskazuje się, że sędziowie pokoju przynoszą doświadczenie i zdrowy rozsądek zwykłych ludzi, które w połączeniu z oddaniem i poświęceniem swojego czasu sprawia, że odgrywają oni istotne funkcje orzecznicze. Uznając, że sędziowie pokoju są niezbędnym czynnikiem wymiaru sprawiedliwości Anglii i Walii, postuluje się zwiększenie ich kompetencji, chociażby poprzez umożliwienie im orzekania kary pozbawienia wolności do 12 miesięcy, aby odciążyć Sądy Koronne i tym samym przyspieszyć postępowanie. W prawie Anglii i Walii podkreśla się również ogromną rolę sędziów pokoju, którą pełnią oni w lokalnych społecznościach. Angażują się oni bowiem w programy, mające na celu zwiększenie świadomości prawnej społeczeństwa, także najmłodszych ich członków⁶².

Instytucja ławy przysięgłych w prawie Anglii i Walii ma zarówno swoich zwolenników, jak i przeciwników. Oponenci konstrukcji podnoszą, że w przeciwieństwie do sędziów pokoju przysięgli nie otrzymują żadnego szkolenia w zakresie prawa przed sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości. Częstokroć członkowie ławy nie dostrzegają również różnic pomiędzy poszczególnymi czynami zabronionymi, których popełnienie zostało zarzucone oskarżonym. Wskazywane są także możliwości manipulacji przysięgłymi przez silne jednostki wchodzące w skład ławy. Jako główną niedoskonałość insty-

⁶¹ B. Janusz-Pohl, *Zasada udziału czynnika społecznego*, [w:] P. Wiliński (red.), *System Prawa Karnego Procesowego. Tom III. Zasady procesu karnego*, Warszawa 2014, s. 1438-1439.

⁶² *The role of magistrates*, <https://www.gov.uk/government/speeches/the-role-of-magistrates> [dostęp: 29.12.2020].

tucji podkreśla się częstsze uniewinnianie oskarżonego przez przysięgłych niż przez sędziów pokoju. Z drugiej jednak strony, instytucja ławy przysięgłych, z uwagi na swój wieloletni rodowód, a także możliwość wydania decyzji niebędącej arbitralną konkluzją jednostki, jest uznawana za ostoję sprawiedliwości⁶³.

Istotny wydaje się fakt uregulowania instytucji ławy przysięgłych w akcie prawnym o randze ustawy (*Juries Act 1974*). System prawny Anglii i Walii słynie z braku konstytucji, chociaż istnieją akty prawne o randze ustawy zasadniczej (np. Wielka Karta Swobód). Ukształtowanie instytucji we wspomniany sposób nie stoi na przeszkodzie uchwaleniu przez parlament Anglii i Walii ustawy znoszącej ławę przysięgłych⁶⁴. Z perspektywy obserwacji aktualnych wydarzeń wydaje się to jednak niemożliwe. Co zasługuje na podkreślenie, społeczeństwo Anglii i Walii jest niezwykle przywiązane do procesów z udziałem ławy przysięgłych, czego potwierdzenie mogą stanowić aktualne wydarzenia. Wybuch pandemii COVID-19 sprawił, że procesy z udziałem ławy przysięgłych zostały odwołane, co ostatecznie doprowadziło do propozycji ze strony rządu, aby doprowadzić do ich zawieszenia. Prawnicy wskazywali, że może to ostatecznie wywołać zagrożenie praworządności, bowiem prawo do bycia osądzonym przez równych sobie ma charakter fundamentalny. Wskazana gwarancja stanowi przejaw równości wobec prawa. Prawnicy w Anglii i Walii podnosili, że zawieszenie *jury trials* może stanowić szczególne zagrożenie dla mniejszości rasowych zamieszkujących wyspy – Afroamerykanów czy Azjatów⁶⁵.

Czynnikiem niewątpliwie różnicującym obydwie instytucje, gwarantujące udział czynnika społecznego w procesie karnym Anglii i Walii, jest brak obowiązku obywatelskiego w przypadku sędziów pokoju, którymi dobrowolnie zostają przedstawiciele lokalnych społeczności. Istnienie obowiązku obywatelskiego w odniesieniu do sprawowania funkcji przysięgłych sprawia, że niektórzy spośród społeczeństwa nie są zainteresowani czynnym uczestnictwem w postępowaniu (chcą jak najszybciej wrócić do swoich obowiązków). W takim wypadku pełnienie obowiązku przysięgłego zderza się ze skomplikowaną naturą ludzką. Po zasiadaniu w ławie obywatele mogą przekonać się do sprawowania obowiązku obywatelskiego, lecz nie musi to nastąpić. W związku z powyższym konieczne wydaje się znowelizowanie przepisów dotyczących wyboru przysięgłych i wprowadzenie większych restrykcji przy formowaniu składu orzekającego w danej sprawie. Być może korzystnym rozwiązaniem, także z perspektywy wydawanych werdyktów, byłoby wprowadzenie obowiązkowych szkoleń z zakresu prawa (zblizonych do

⁶³ *The Jury System*, <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/criminal-law/the-jury-system.php> [dostęp: 29.12.2020].

⁶⁴ J.R. Spencer, *op. cit.*, s. 146.

⁶⁵ *Suspension of Jury Trials: A Threat to the Rule of Law*, <https://www.legalfutures.co.uk/associate-news/suspension-of-jury-trials-a-threat-to-the-rule-of-law> [dostęp: 29.12.2020].

tych, które przechodzą sędziowie pokoju), które poprzedzałyby wykonywanie obowiązku obywatelskiego, jakim jest bycie przysięgłym.

Warto zaznaczyć, że instytucje sędziów pokoju i ławy przysięgłych były znane również prawu polskiemu. Sądy przysięgłych przewidywały już liczne kodyfikacje ustrojowe i procesowe tworzone za czasów zaborów, a także akty prawne dwudziestolecia międzywojennego, takie jak: Konstytucja marcowa, rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 1928 r. Nr 12, poz. 93 – dalej: p.u.s.p. z 1928 r.), a także rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1928 r. Nr 33, poz. 313 – dalej: k.p.k. z 1928 r.)⁶⁶.

Ustawodawstwo międzywojnia przewidywało znacznie szerszy niż ławy przysięgłych udział czynnika społecznego w procesie w postaci sędziów pokoju, sędziów handlowych i honorowych sędziów okręgowych⁶⁷. Sądy przysięgłych w dobie dwudziestolecia międzywojennego orzekały jedynie na obszarze byłego zaboru austriackiego, czego przyczyną upatrywano w niejednolitości ówczesnego prawa karnego materialnego (Konstytucja marcowa w art. 83 wskazywała, że kognicji sądów przysięgłych będą podlegać sprawy o zbrodnie zagrożone cięższymi karami – karą śmierci, bezterminowego pozbawienia wolności lub przestępstwa, których najniższy wymiar kary wynosi 10 lat pozbawienia wolności – art. 20 k.p.k. z 1928 r. – i przestępstwa polityczne)⁶⁸. Sądy przysięgłych orzekały tylko w sądach okręgowych.

Sądy przysięgłych zakończyły swoją działalność w okresie międzywojnia w 1938 r. Jako jedną z przyczyn ich uchylenia wskazuje się zaostrzenie przepisów postępowania karnego w tamtych latach, wobec czego wspomniana instytucja nie pasowała do przytoczonej regulacji. Ławy przysięgłych nie znalazły uregulowania także we wcześniejszym akcie prawnym, tj. w Konstytucji kwietniowej⁶⁹. Sprzeciw wobec owej instytucji wzrastał w dobie dwudziestolecia nie tylko w Polsce, ale także w Europie, co znajdowało potwierdzenie w pejoratywnych określeniach, np. „sąd znachorów” czy „sądy ruletki”⁷⁰. Ława przysięgłych miała wielu przeciwników. Niechęć wobec tej konstrukcji przedstawiana była również w opinii publicznej⁷¹.

Regulacje dotyczące sędziów pokoju nigdy nie weszły w życie. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w prawie polskim doby dwudziestolecia międzywojennego sędziowie

⁶⁶ J. Maziarz, *Sądy przysięgłych w II Rzeczypospolitej w praktyce Sądu Okręgowego w Krakowie*, Warszawa 2017, s. 83-84, 91, 105; M. Materniak-Pawłowska, *Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich w XIX wieku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2014, t. LXVI, z. 1, s. 121.

⁶⁷ Zob. Dział III, Dział IV i art. 276 § 2 p.u.s.p. z 1928 r.

⁶⁸ J. Maziarz, *op. cit.*, s. 104; M. Materniak-Pawłowska, *op. cit.*, s. 121.

⁶⁹ J. Maziarz, *op. cit.*, s. 134.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 135.

⁷¹ A. Liebeskind, *Sądy przysięgłych w kodeksie polskiej procedury karnej*, Lwów 1928, s. 2.

pokoju mieli sprawować wymiar sprawiedliwości samodzielnie, bez niczyjej pomocy (zatem odwrotnie niż w Anglii i Walii)⁷².

Uwzględniając postulaty wdrożenia do polskiego porządku prawnego instytucji sędziego pokoju, wydaje się, że jej wprowadzenie nie jest obecnie możliwe z uwagi na konieczność zmiany przepisów ustawy zasadniczej. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w systemie prawnym Anglii i Walii instytucja sędziego pokoju miała bardzo długi (bo aż około 800-letni) okres rozwoju. Wobec tego nie sposób porównywać instytucji sędziego pokoju doby polskiego międzywojnia z modelem angielskim w celu wdrożenia konstrukcji do obecnych rozwiązań prawnych.

5. Podsumowanie

Instytucja sędziego pokoju w prawie Anglii i Walii jest niewątpliwie konstrukcją doskonałą na gruncie wskazanego porządku prawnego. Lata kształtowania się *justices of the peace* począwszy od XII wieku umożliwiają jej prawidłowe funkcjonowanie. Umieszczenie sędziów pokoju w strukturze sądownictwa, a także powoływanie do wykonywania obowiązków orzeczniczych przez *Lord Chief Justice* z ramienia Królowej sprawiają, że sprawowanie wymiaru sprawiedliwości nabiera dostojnego charakteru. Korzystanie z pomocy *justice's clerk* posiadającego kwalifikacje prawnicze równoważy możliwość wydania przez sędzię pokoju błędnego wyroku. Wykonywanie funkcji orzeczniczych w prostych sprawach odciąża niewątpliwie sędziów zawodowych, którzy mogą zająć się bardziej skomplikowanymi problemami.

Instytucja ławy przysięgłych, jako jedna z najbardziej znanych konstrukcji systemu prawnego *common law*, zapewnia najszerszy udział czynnika społecznego w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych. Oddanie decyzji dotyczącej winy lub niewinności oskarżonego grupie 12 obywateli sprawia, że społeczeństwo staje się istotnym czynnikiem wymiaru sprawiedliwości. Lata przeobrażeń instytucji zapewniają jej prawidłowe funkcjonowanie. Przesyłanie wezwań do wykonywania obowiązku obywatelskiego w charakterze przysięgłego przez *Lord Chancellor*, a także sam sposób wyboru sprawiają, że sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, podobnie jak w przypadku sędziów pokoju, nabiera podniosłego charakteru. Pomimo posiadania wielu oponentów instytucja ławy przysięgłych stanowi niewątpliwie ostoję praworządności w Anglii i Walii, lecz zważając na liczne niedoskonałości, potrzebuje zmian, przeprowadzonych zarówno w zakresie wyboru, jak i edukacji przysięgłych.

Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości przez sędziów pokoju razem z sędziami zawodowymi w sprawach odwoławczych sprawia, że model udziału czynnika społecz-

⁷² J. Maziarz, *op. cit.*, s. 92.

nego ma wyjątkowo szeroki charakter. W procesie karnym Anglii i Walii można spotkać się zarówno z przysięgłymi, którzy decydują o winie lub niewinności oskarżonego przed wydaniem przez zawodowego sędziego rozstrzygnięcia o karze, jak i z sędziami pokoju, którzy uczestniczą w rozprawach w dwojaki sposób. Mogą oni wykonywać funkcje orzecznicze w składach orzekających utworzonych jedynie z *lay magistrates* oraz sprawując wymiar sprawiedliwości w Sądzie Koronnym jako sędzie drugiej instancji w sposób przypominający model ławniczy obecny w prawie polskim.

Bibliografia

Źródła

- Courts Act 2003, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/39/contents> [dostęp: 23.04.2021].
- Juries Act 1974, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1974/23/contents> [dostęp: 23.04.2021].
- Magistrates' Courts Act 1980, <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1980/43/contents> [dostęp: 23.04.2021].
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 lutego 1928 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. z 1928 r. Nr 12, poz. 93).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 19 marca 1928 r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1928 r. Nr 33, poz. 313).
- The Criminal Procedure Rules 2020, <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2020/759/contents/made> [dostęp: 23.04.2021].

Literatura

- Amos M., *Wymiar sprawiedliwości w Wielkiej Brytanii*, tłum. Krzemicka M., Londyn 1943.
- Beard Ch.A., *The Office of the Justice of the Peace in England in Its Origin and Development*, Nowy Jork 1904.
- Boyer L.M., *The Justice of the Peace in England and America from 1506 to 1776: A Bibliographic History*, „The Quarterly Journal of the Library of Congress” 1977, Vol. 34, No. 4.
- Ciejka M., *Notatki z lekcji. Historia. Średniowiecze. Część 2*, Kraków 2010.
- Donoghue J.C., *Reforming the Role of Magistrates: Implications for Summary Justice in England and Wales*, „The Modern Law Review” 2014, Vol. 77, No. 6.
- Dziedzic A., *Powszechna historia prawa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Girdwoyń K., *Angielski proces karny*, [w:] Kruszyński P. (red.), *System Prawa karnego procesowego. Tom II. Proces karny. Rozwiązania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014.
- Harding A., *The Origins and Early History of the Keeper of the Peace: The Alexander Prize Essay*, „Transactions of the Royal Historical Society” 1960, Vol. 10.
- Hofmański P., Waltoś S. (red.), *Proces karny. Zarys systemu*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2018.
- Janusz-Pohl B., *Zasada udziału czynnika społecznego*, [w:] Wiliński P. (red.), *System prawa karnego procesowego. Tom III. Zasady procesu karnego*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014.

- Komar-Nalepa A., *Angielski proces karny*, [w:] Kruszyński P. (red.), *System Prawa karnego procesowego. Tom II. Proces karny. Rozwiązania modelowe w ujęciu prawnoporównawczym*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014.
- Kraśnicka I., Ludwikowska A. (red.), *Wprowadzenie do systemu prawnego prawa Stanów Zjednoczonych*, TNOiK, Toruń 2012.
- Lambert A., *650 years of the office of Justice of the Peace/Magistrate*, „Amicus Curiae” 2011, Issue 88.
- Liebeskind A., *Sądy przysięgłych w kodeksie polskiej procedury karnej*, Lwów 1928.
- Maudsley R.H., Davies J.W., *The Justice of the Peace in England*, „University of Miami Law Review” 1964, Vol. 18, No. 3.
- Materniak-Pawłowska M., *Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich w XIX wieku*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 2014, t. LXVI, z. 1.
- Maziarski J., *Sądy przysięgłych w II Rzeczypospolitej w praktyce Sądu Okręgowego w Krakowie*, Warszawa 2017.
- Moschizker R. von, *The historic origin of trial by jury*, „University of Pennsylvania Law Review” 1921, Vol. 70, No. 1.
- Rzeszot M., *Geneza i ewolucja procesów z udziałem ław przysięgłych w amerykańskim systemie prawnym*, „Studia prawnicze KUL” 2015, nr 4 (64).
- Spencer J.R., *The English System*, [w:] M. Delmas-Marty (red.), *European Criminal Procedures*, Cambridge University Press, New York 2004.
- Stephens J.E.R., *The growth of trial by jury in England*, „Harvard Law Review” 1896, Vol. 10, No. 3.
- Szczaniecki M., *Powszechna historia państwa i prawa*, LexisNexis, Warszawa 2009.

Internet

- A Guide to the UK Legal System*, https://www.nyulawglobal.org/globalex/United_Kingdom.html#wales [dostęp: 29.12.2020].
- Become a magistrate* <https://www.gov.uk/become-magistrate/can-you-be-a-magistrate> [dostęp: 29.12.2020].
- Crime: Just 1% of magistrates under 30 in Wales*, <https://www.bbc.com/news/uk-wales-54824374> [dostęp: 29.12.2020].
- District judge*, <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/who-are-the-judiciary/judicial-roles/judges/district-judge-role/> [dostęp: 29.12.2020].
- Dlaczego w średniowieczu wierzono w sąd „rozgrzanego żelaza”?*, <https://m.deon.pl/531/art,315,dlaczego-w-sredniowieczu-wierzono-w-sad-rozgrzanego-zelaza.html> [dostęp: 29.12.2020].
- How is a jury selected?*, <https://www.inbrief.co.uk/legal-system/jury-selection-process/> [dostęp: 29.12.2020].
- Justice of the peace*, <https://www.britannica.com/topic/justice-of-the-peace> [dostęp: 29.12.2020].
- Magistrates: What's it like being a justice of the peace?*, <https://www.bbc.com/news/uk-wales-49406599> [dostęp: 29.12.2020].
- Suspension of Jury Trials: A Threat to the Rule of Law*, <https://www.legalfutures.co.uk/associate-news/suspension-of-jury-trials-a-threat-to-the-rule-of-law> [dostęp: 29.12.2020].
- The Jury System*, <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/criminal-law/the-jury-system.php> [dostęp: 29.12.2020].
- The role of magistrates*, <https://www.gov.uk/government/speeches/the-role-of-magistrates> [dostęp: 29.12.2020].